

В. І. Ключко, М. Г. Прадівляний

**Формування професійно спрямованої
іншомовної компетентності
фахівців технічних та економічних спеціальностей
за допомогою сучасних інформаційних технологій**

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

В. І. Клочко, М. Г. Прадівляний

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ

Монографія

ВНТУ Вінниця
2009

УДК: 378.147:377.811

К50

Рекомендовано до видання Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 6 від 29.11.2007 р.)

Рецензенти:

Л. В. Барановська, доктор педагогічних наук, професор

Н. Є. Мойсеюк, доктор педагогічних наук, професор

Клочко, В. І.

К50 Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій : монографія / В. І. Клочко, М. Г. Прадівляний. — Вінниця: ВНТУ, 2009. — 196 с.

ISBN 978-966-641-316-4

Монографія присвячена проблемі формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій. Розглянуто та проаналізовано сутність поняття іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей, визначено шляхи набуття комунікативної мовленнєвої компетентності, обґрунтовано доцільність використання засобів сучасних інформаційних технологій з метою формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей.

УДК 378.147:377.811

ISBN 978-966-641-316-4

© В. Клочко, М. Прадівляний, 2009

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	10
1.1. Компетентнісний підхід у професійно спрямованому навчанні іноземних мов.....	10
1.2. Аналіз специфіки діяльності фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленим вивченням іноземної мови.....	21
1.3. Підготовка фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленим професійно спрямованим володінням іноземною мовою.....	32
Висновки до I розділу.....	51
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	53
2.1. Роль методу навчання в системі комп'ютерно-орієнтованої методики вивчення іноземних мов.....	53
2.2. Основні напрями використання засобів сучасних інформаційних технологій у формуванні професійно спрямованої іноземної компетентності.....	60
2.3. Діяльність викладача та студента в процесі професійно спрямованого навчання іноземній мові з урахуванням дидактичних характеристик програмного забезпечення.....	77
Висновки до II розділу.....	101
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....	103
3.1. Характеристика теоретичного етапу педагогічного експерименту.....	103
3.2. Організація та проведення констатувального експерименту.....	106
3.3. Інтенсифікація процесу формування професійно спрямованої іноземної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами навчального автоматизованого робочого місця перекладача.....	114
3.4. Організація та проведення формувального експерименту.....	130

Висновки до III розділу.....	133
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	135
ЛІТЕРАТУРА.....	138
ДОДАТКИ.....	154

ВСТУП

Актуальність та доцільність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає від системи вищої технічної освіти підготовку висококваліфікованих фахівців з глибокими знаннями методів пошуку, обробки, систематизації та практичного застосування інформації, а також із знанням іноземної мови, котра є однією із складових частин гуманітарної підготовки. Кожному фахівцю в процесі виконання професійно спрямованої діяльності доводиться співпрацювати з представниками зарубіжних підприємств з метою вивчення передового досвіду, впровадження інноваційних технологій тощо. Рівень володіння професійно спрямованою іноземною мовою фахівцями технічних та економічних спеціальностей безпосередньо впливає на конкурентоздатність українських промислових структур і фахівців на міжнародному ринку. Це зумовлює необхідність розробки концепції іншомовної компетентності, спрямованої на опанування професійно спрямованою іноземною мовою майбутніми фахівцями.

Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей розглядається як одна з основних складових сучасної вищої технічної освіти, основним напрямком розвитку якої є впровадження в навчальний процес засобів сучасних інформаційних технологій (СІТ). Значний досвід з проблем використання засобів СІТ у навчальному процесі висвітлено в працях В. П. Безпалька, М. І. Жалдака, В. І. Клочка, Ю. І. Машбиця, В. М. Монахова, Н. В. Морзе, Л. Ф. Панченко, В. Г. Розумовського й ін. Психологічно-педагогічні аспекти проблеми комп'ютеризації освіти, теоретичні та практичні питання впровадження комп'ютерів у навчальний процес, загальні питання формування комп'ютерної грамотності та інформаційної культури педагога розглядаються в працях Д. Б. Богоявленської, В. В. Давидова, Н. Ф. Тализіної та ін. Наукові роботи Е. Г. Азімова, І. М. Бакаленко, В. В. Бебех, В. Ю. Бикова, О. П. Биконя, Т. В. Григорьової, А. М. Гудзяк, Р. С. Гуревича, Ю. О. Жука, Е. Н. Зайцевої, М. Ю. Кадемій, Г. О. Козлакової, А. А. Мазаракі, Л. М. Малишкевича, С. Ю. Ніколаєвої, О. М. Пехоти, С. О. Сисєвої, А. В. Соловова присвячені вивченню іноземних мов та використанню засобів СІТ, результати яких дозволили осмислити проблеми формування мотивації, методів, прийомів, організаційних форм формування знань та вмінь, закласти основу для розуміння проблем навчання у вищій школі. В дослідженнях педагогів та психологів М. Б. Євтуха, В. М. Галузинського, А. М. Алексюка, С. І. Архангельського, П. Я. Гальперіна, В. А. Крутенського показано,

що рівень інтелектуального розвитку студентів визначається не лише змістом знань, а й методами їхнього одержання.

Дослідження пов'язано з реалізацією основних положень закону України «Про освіту», напрямами державної програми «Освіта» (Україна XXI століття). Напряму наукового пошуку виконувався в межах теми 53–Д–252 – «Розробка теоретичних основ комп'ютерно-орієнтованої методичної системи формування професійно значущих результатів навчання студентів технічних університетів» (державний реєстраційний номер 0102U002260), а також теми 53–Д–282 – «Теорія та методика формування основ професійної культури студентів технічних університетів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» (державний реєстраційний номер 0105U002424). Дослідження проводилося за підтримки представництва Корпусу Мир у США в Україні, яким було профінансовано «Грант на підтримку малих проєктів» на придбання необхідного програмного та апаратного забезпечення (Small Project Assistance Grand від 15.09.2001р).

Об'єкт дослідження – професійно спрямована іншомовна підготовка фахівців технічних та економічних спеціальностей.

Предметом дослідження є методика формування професійно спрямованої іншомовної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів засобами сучасних інформаційних технологій.

Мета дослідження – розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування професійно спрямованої іншомовної компетентності в студентів вищих технічних навчальних закладів з використанням засобів СІТ; розробити та впровадити методичне забезпечення для реалізації поглибленого вивчення професійно спрямованих іноземних мов у процесі підготовки фахівців технічних та економічних спеціальностей.

Гіпотеза дослідження – ефективне формування професійно спрямованої іншомовної компетентності студентів технічних та економічних спеціальностей вищих технічних навчальних закладів засобами сучасних інформаційних технологій можливе, якщо:

- розробити концепцію іншомовної компетентності, що ґрунтується на вивченні професійно спрямованої іноземної мови;
- виявити педагогічні умови поглибленого вивчення професійно спрямованої іноземної мови фахівцями технічних та економічних спеціальностей;
- впровадити у навчальний процес комп'ютерно-орієнтовані технології з метою поглибленого вивчення професійно спрямованої іноземної мови;
- формувати в процесі навчання професійно спрямованої іноземної мови навчально-пізнавальні вміння і навички студентів до

самоосвіти шляхом застосування в самостійній роботі елементів творчого пошуку.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети і гіпотези було визначено **завдання дослідження**:

1. З'ясувати сутність іншомовної професійно спрямованої компетентності та її місце в процесі підготовки фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленими фахово спрямованими знаннями іноземної мови.

2. Розробити та впровадити в навчальний процес кваліфікаційну характеристику фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленим вивченням іноземної мови, навчальну програму з іноземної мови, орієнтовану на поглиблене оволодіння професійно спрямованою іноземною мовою на базі використання засобів сучасних інформаційних технологій навчання.

3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування знань і навичок поглибленого володіння іноземною мовою, дослідити критерії та рівні сформованості комунікативної професійно спрямованої іншомовної компетентності студентів технічних та економічних спеціальностей.

4. Розробити методiku використання комп'ютерно-орієнтованих технологій для організації процесу навчання професійно спрямованій іноземній мові та рекомендації для викладачів іноземних мов.

Теоретико-методологічною основою дослідження є філософська парадигма формування сучасних фахівців (В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн); концепції розвитку освіти, виховання та навчання в сучасних умовах (А. М. Алексюк, В. М. Галузинський, М. Б. Євтух); загальнодидактичні і методичні положення про викладання іноземних мов (Ю. К. Бабанський, І. А. Зимня, Г. А. Китайгородська, О. М. Леонтєв, С. Ю. Ніколаєва, Е. І. Пассов, Е. С. Полат, І. В. Роберт, Г. В. Рогова, В. Л. Скалкін.); теоретичні положення підготовки студентів до сприймання професійно спрямованого іншомовного мовлення (О. М. Леонтєв, Л. С. Вигодський); оптимізації педагогічного процесу (Ю. К. Бабанський, В. А. Сластьонін і ін.); компетентнісний підхід у системі освіти (Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. В. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун).

Методи дослідження: для вирішення завдань дослідження, перевірки гіпотези, було використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних методів дослідження: теоретичний аналіз, порівняння та узагальнення теоретичних та експериментальних даних із досліджуваної проблеми; цілеспрямоване педагогічне спостереження за процесом набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду що-

до впровадження засобів СІТ з метою набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності; педагогічний експеримент; статистична обробка результатів експериментальних досліджень, кількісний та якісний аналіз емпіричних даних методами математичної статистики.

Дослідницько-експериментальна робота проводилась на базі Вінницького національного технічного університету, інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій національного університету «Львівська політехніка»; кафедри іноземних мов Харківського національного університету радіоелектроніки; кафедри іноземних мов Одеського національного політехнічного університету; кафедри гуманітарних наук Вінницького торговельно-економічного інституту. Експериментом було охоплено 796 студентів.

Системно визначено сутність іншомовної професійно спрямованої компетентності, її місце в процесі підготовки фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленими фахово спрямованими знаннями іноземної мови. Розроблено кваліфікаційну характеристику фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленим вивченням фахово спрямованої іноземної мови, що дозволило впровадити в навчальний процес модель діяльності студентів.

Уточнено методи, організаційні форми та засоби спільної діяльності викладача та студентів, які сприяють набуттю професійно спрямованої іншомовної компетентності, поліпшують рівень практичного володіння іноземною мовою. Уточнена класифікація програмного забезпечення, котре використовується в процесі формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей.

Розроблено та обґрунтовано педагогічні умови застосування засобів СІТ з метою формування професійно спрямованої іншомовної компетентності студентами технічних та економічних спеціальностей. З'ясовано, що процес навчання іноземної мови фахівців технічних та економічних спеціальностей у технічних ВНЗ недостатньою мірою орієнтований на формування професійно значимих знань, умінь та навичок перекладу. Встановлено, що знання з іноземної мови студентів технічних ВНЗ здебільшого мають формальний характер та не повністю відповідають потребам майбутньої практичної діяльності.

Дістали подальшого розвитку напрями набуття професійно спрямованих іншомовних компетенцій, таких, як: лексична компетенція, граматична компетенція, семантична компетенція, фонологічна компетенція, орфографічна компетенція, орфоепічна компетенція, соціолінгвістична компетенція, дискурсивна компетенція, функціональна компетенція. Визначено тенденції щодо

подальшого розвитку поглибленої професійно-спрямованої іншомовної підготовки фахівців технічних та економічних спеціальностей.

В процесі дослідження розроблено кваліфікаційну характеристику фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленим професійно спрямованим вивченням іноземної мови; навчальну програму поглибленого вивчення професійно спрямованої іноземної мови студентами економічних та технічних спеціальностей, що передбачає набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності на базі використання засобів СІТ; методику складання тестових завдань для оцінювання рівня сформованості професійно спрямованої іншомовної компетентності студентами економічних та технічних спеціальностей; визначено напрями інтенсифікації навчального процесу, активізації навчальної діяльності студентів в процесі набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності з використанням засобів СІТ.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ОСНОВІ ВИКОРИС- ТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Компетентнісний підхід у професійно спрямованому на- вчанні іноземних мов

Підготовка фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленим фахово спрямованим вивченням іноземної мови стала однією із найважливіших складових системи вищої технічної освіти промислово розвинутих країн. Один із шляхів вдосконалення навчання іноземній мові у вищих технічних навчальних закладах вбачається в широкому використанні в навчальному процесі засобів сучасних інформаційних технологій, які дозволяють накопичувати, опрацьовувати, передавати великі обсяги інформації, відкривають широкі перспективи щодо розширення теоретичної бази знань та надання результатам навчання практичного значення [9, 39, 50, 60, 68, 74, 97, 118, 146].

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти описуються загальнорекомендовані рівні володіння іноземною мовою для досвідченого користувача, для незалежного користувача а також для елементарного користувача. Оскільки набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності передбачає професійне володіння іноземною мовою, розглянемо більш детально загальнорекомендовані рівні володіння іноземною мовою для досвідченого користувача. Тут передбачається два рівні.

Зазначено, зокрема, що користувач іноземною мовою першого рівня може розуміти без утруднень практично все, що чує або читає. Може вилучити інформацію з різних усних чи письмових джерел, узагальнити її та зробити аргументований виклад у зв'язній формі. Може висловлюватись спонтанно, дуже швидко і точно, диференціюючи найтонші відтінки смислу у досить складних ситуаціях.

Користувач іноземною мовою другого рівня може розуміти широкий спектр досить складних та об'ємних текстів і розпізнавати імпліцитне значення. Може висловлюватись швидко і спонтанно без помітних утруднень, пов'язаних з пошуком засобів вираження. Може ефективно і гнучко користуватись мовою у суспільному житті, навчанні та з професійними цілями. Може чітко, логічно, детально висловлюватись на складні теми, демонструючи свідоме володіння граматичними структурами, конекторами та зв'язними програмами висловлювання [51].

Огляд наукових робіт, присвячених вивченню питання змісту освіти, дозволяє виділити чотири основні його компоненти, а саме, досвід пізнавальної діяльності, досвід виконання відомих способів діяльності, досвід творчої діяльності, досвід ставлення до навколишньої дійсності у формі ціннісних орієнтацій [89]. Отже, зміст повинен охоплювати види знань, які характерні певній сфері діяльності, як, наприклад, основні поняття і терміни, без яких неможливо розуміти суті певного виду діяльності, факти повсякденної дійсності, знання про способи діяльності тощо. Одним з основних факторів, який зумовлює формування змісту, є система потреб (соціальних і особистісних), яка повністю пов'язана з системою цілей. До об'єктивних факторів, які безпосередньо впливають на зміст, належать також соціальні та наукові досягнення [89].

Аналіз рівнів володіння іноземною мовою для досвідченого користувача доводить узгодженість компонентів змісту в загальнорекомендованих рівнях володіння мовою. Перший рівень володіння іноземною мовою характеризує ступінь точності, легкості та невимушеного користування мовою. Даний рівень не передбачає досягнення компетенції носія мови або наближену до неї. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти передбачають такі дескриптори для даного рівня: точно передає більш тонкі відтінки значення, вживаючи, зі свідомою правильністю, широкий спектр модифікаційних схем; широко користується ідіоматичними зворотами та колоквіалізмами з усвідомленням конотативного рівня значення; повернення назад і перебудова при зіткненні з труднощами настільки плавні, що співрозмовник ледь-ледь це помічає.

Для другого рівня, який називають «Ефективна оперативна компетенція», характерним є доступ до широкого кола мовних засобів, що робить можливою швидку, спонтанну комунікацію. Користувач мови може висловлюватись швидко та спонтанно, майже не докладаючи зусиль. Має великий лексичний запас і добре ним користується, що дає можливість швидко «закрити прогалини» за допомогою інших формулювань. Пошуки виразів або зміни стратегій тут ледь помітні; лише концептуально складний предмет спілкування може перешкодити природному, плавному потоку мовлення [51].

З огляду на це, можна стверджувати, що метою поглибленого навчання професійно спрямованій іноземній мові у вищих технічних навчальних закладах є оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації, так і набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності. У програмі з англійської мови для вищих навчальних закладів зазначено, що студентам – майбутнім фахівцям – необхідно набути як профе-

сійної компетенції, так і комунікативної іншомовної компетенції. В даному випадку йдеться про набуття необхідних знань, умінь та навичок користування іноземною мовою.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що компетентність – це здатність приймати рішення, нести відповідальність за їхні наслідки у різних галузях діяльності. Компетентність поєднує фізичні та інтелектуальні якості особистості. Іншими словами, компетентність передбачає наявність знань та навичок творчого використання цих знань. Поняття компетентності характеризує достатність і адекватність дій, котрі базуються на індивідуальному практичному досвіді особистості. Фахівці визначають поняття компетентності як інтегровану характеристику якостей особистості, котрі визначають рівень поведінки в процесі виконання певної діяльності, оскільки компетентність є ситуативною категорією, що виражається в готовності до здійснення діяльності в певних ситуаціях [60,70,100,115,162].

Проблема вдосконалення процесу навчання з точки зору компетентнісного підходу розглядається в роботах багатьох фахівців. О. В. Овчарук зазначає, що компетентнісний підхід в освітній галузі охоплює різноманітні компоненти: естетичні, морально-етичні, мотиваційні, гуманістичні тощо, які спрямовані на творчість, виконання, результат [100].

Майбутнім фахівцям технічних та економічних спеціальностей з професійно спрямованими знаннями іноземних мов доведеться виконувати певні завдання у певних умовах, у специфічному оточенні та у специфічних сферах діяльності. Виконання професійно іншомовної діяльності передбачає виконання певного ряду дій із застосуванням власних компетенцій з метою досягнення результату.

З огляду на це, здійснення майбутніми фахівцями технічних та економічних спеціальностей професійно орієнтованої іншомовної діяльності, а також вивчення професійно спрямованої іноземної мови передбачає виконання дій на основі розвитку ряду загальних компетенцій, а також комунікативних мовленнєвих компетенцій. Під час користування професійно спрямованою іноземною мовою сформовані компетенції фахівці використовують в міру необхідності в різних контекстах в залежності від умов та потреб, необхідних для здійснення різних видів мовленнєвої діяльності. Сюди можна віднести мовленнєві процеси сприйняття та відтворення іншомовного висловлювання та інформації, що пов'язані з певною тематикою у професійних сферах. Під професійною сферою в даному випадку слід розуміти все те, що пов'язано з діяльністю фахівця в процесі виконання його професійних обов'язків. Необхідно також при цьому розрізняти поняття компетенції та компетентності в освіті.

Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти визначають компетенції як суму знань, умінь та характерних рис, що дозволяє особистості виконувати певні дії. З точки зору вивчення іноземної мови розрізняють:

– загальні компетенції – тобто такі, що не є специфічними для мовлення, але такі, що необхідні для будь-якого виду діяльності, у тому числі й мовленнєвої;

– комунікативні мовні компетенції – це такі, які забезпечують суб'єктові можливість діяти, виконувати професійно спрямовану діяльність, застосовуючи спеціальні лінгвістичні засоби [51].

Як зазначалося вище, користуючись професійно спрямованою іноземною мовою, фахівець використовує загальні та комунікативні мовленнєві компетенції.

Загальні компетенції майбутніх фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленим професійно спрямованим знанням іноземної мови, складаються з їхніх знань, умінь та життєвого досвіду, а також з їхніх умінь вчитися.

Знання необхідно розуміти як результат формального навчання (академічні знання). Будь-яка сфера людського спілкування залежить від загального знання світу. Знання, необхідні у процесі вивчення мови та користування нею, не є безпосередньо пов'язаними з мовою та культурою. Академічні знання з освітньої, наукової або технічної галузі та академічні й емпіричні знання з професійної сфери відіграють, безперечно, важливу роль під час сприйняття та розуміння текстів іноземною мовою, пов'язаних з різноманітними професійними сферами. Разом з тим емпіричні знання у сфері повсякденного життя є найсуттєвішими для організації іншомовної мовленнєвої діяльності.

Знання спільних цінностей та ідеалів, прийнятих соціальними групами в інших країнах або регіонах, є найсуттєвішими для міжкультурного спілкування. Ці численні сфери знань варіюються щодо кожного окремого індивіда. Вони можуть бути культурно-специфічними й одночасно відноситись до більш універсальних категорій і констант. Вміння мають на увазі здатність виконувати певні послідовні дії. Набуття вмінь може бути полегшено шляхом оволодіння знаннями або супроводжуватись різними формами життєвого досвіду (компетенцій). Життєвий досвід може розглядатись як сума індивідуальних характеристик, рис та звичок особистості, які стосуються, наприклад, самоусвідомлення або уявлення про інших особистостей та готовності вступити до спільної взаємодії з іншими особами [51].

На думку фахівців, котрі вивчають проблему формування професійних компетентностей, набуття фахової компетентності необхідно пов'язувати з формуванням життєвої компетентності [162]. Здат-

ність до навчання мобілізує життєвий досвід, декларативні знання та вміння і сприяє розвитку компетенцій різних типів. Уміння вчитися може також розглядатись як знання або готовність до пізнання нових фактів – також і тоді, коли це стосується іншої мови, іншої культури або нових галузей знань. Поняття компетентності необхідно розглядати як завдання освіти, спрямоване на забезпечення майбутнього фахівця можливістю самореалізації в суспільстві. Компетентність слід розуміти як відповідність певним стандартам чи умовним еталонам, які не слід формалізувати в силу їх творчих, морально-етичних та інших складових. На думку вчених, які розглядають питання вдосконалення системи освіти з точки зору компетентнісного підходу, компетентність слід розуміти як рівень досягнення компетенцій [115]. У Рекомендаціях Ради Європи, які забезпечують спільну основу для розробки навчальних планів з іншомовної підготовки в Європі, компетентність розглядається як спроможність особистості сприймати й реагувати на власні та соціальні потреби, певні цінності, знання, вміння та навички.

Отже, компетентнісний підхід в освіті не слід розглядати виключно з точки зору предметних знань, умінь та навичок. Встановлено, що освітні компетенції суттєво впливають на зміст та форми освіти [100, 115]. На думку цілого ряду експертів, поняття компетентності включає в себе цілий ряд складових: знання, пізнавальні навички, практичні навички, мотивацію, відношення тощо [100, 115].

Вивчаючи стан впровадження компетентнісного підходу в національній освіті, фахівці зазначають, що зміст освіти сьогодні недостатньо відповідає потребам суспільства та ринку праці, не спрямований на набуття необхідних життєвих компетентностей. Ті зміни, що відбувалися в галузі освіти України за останні десять років, поглибили переобтяженість навчальних програм та підручників фактичним матеріалом, оскільки ще за радянських часів домінував енциклопедичний підхід до структурування змісту освіти. І. С. Якиманська вважає, що особистісно-орієнтована парадигма освіти передбачає розвиток особистості, одним із аспектів якого є набуття професійної компетентності [161].

Одним із шляхів оновлення змісту освіти та узгодження його із сучасними потребами, інтеграції до європейського та світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження.

Як показує досвід багатьох європейських країн, що займались визначенням, відбором та впровадженням ключових компетентностей, останнім часом відбулась орієнтація програм та освітніх технологій на

компетентнісний підхід. Разом з цим, здобуття студентами ключових компетентностей не враховується при оцінюванні їхніх навчальних досягнень. Отже, ключові компетентності мають стати основою процесу оцінювання навчальних досягнень і в українській вищій школі.

З точки зору формування ієрархії компетентностей, компетентнісний підхід розглядається в багатьох дослідженнях. У своїх наукових дослідженнях І. О. Пометун визначає таку ієрархічну структуру компетентностей:

- ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні) – здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурнодоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуальні та соціальні проблеми;

- загальногалузеві компетентності – компетентності, які формуються студентом впродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі, і які відбиваються у розумінні «способу існування» відповідної галузі, тобто, того місця, яке ця галузь займає у суспільстві, а також вміння застосовувати їх на практиці у рамках культурнодоцільної діяльності для розвитку індивідуальних та соціальних проблем;

- предметні компетентності – складова загальногалузевих компетентностей, яка стосується конкретного предмету.

Разом з тим, ключові компетентності не формуються просто з набору предметних та галузевих компетентностей – вони інтегрують галузеві компетентності у складну структурну компоненту, у якій елементи пов'язані між собою різноманітними зв'язками та відношеннями.

З точки зору підготовки фахівців технічних та економічних спеціальностей з поглибленим професійно спрямованим вивченням іноземної мови, комунікативна мовленнєва компетенція може розглядатись як така, що складається з певних компонентів: лінгвістичного, соціолінгвістичного та прагматичного. До кожного з цих компонентів входять, зокрема, знання, вміння і навички. Лінгвістичні компетенції включають лексичні, фонологічні, синтаксичні знання і вміння та інші параметри мови як системи, незалежно від соціолінгвістичного значення їх варіантів та від прагматичних функцій їх реалізації.

Ці компоненти, які розглядаються тут з точки зору даної комунікативної мовленнєвої компетентності індивіда, пов'язані не лише з рівнем або якістю знань (наприклад, рівень фонематичного слуху або розміри і точність словникового запасу), а також з когнітивною організацією та способом, за яким знання зберігаються (наприклад, різні асоціативні ланцюжки, у які мовець пов'язує лексичні поняття), з їх доступністю (активізацією, пригадуванням та наявністю у розпорядженні). Знання можуть бути усвідомлені і чітко виражені або ж ні

(наприклад, стосовно володіння фонетичною системою), їх організація та доступність будуть змінюватись також по відношенню до індивіда. Можна також припустити, що когнітивна організація словника та накопичення виразів залежать, зокрема, й від культурних особливостей спільноти, у якій цей індивід соціалізований і в якій відбувається його навчання.

Соціолінгвістичні компетенції стосуються соціокультурних умов користування мовою. Через чутливість до соціальних конвенцій (правил ввічливості, норм, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, класами та соціальними групами, лінгвістичних кодифікацій деяких основних ритуалів у житті суспільства) соціолінгвістичний компонент пронизує весь процес спілкування між представниками різних культур, навіть тоді, коли його учасники часто не усвідомлюють цього впливу.

Прагматичні компетенції пов'язані з функціональним вживанням лінгвістичних засобів: продукуванням мовних функцій, актів мовлення тощо. Вони пропонують сценарії або програми інтерактивних обмінів. Вони також стосуються умінь дискурсу, ідентифікації типів і форм текстів, іронії та пародії. Для функціонування цього компонента вкрай необхідно наголосити на значенні спілкування та культурного бачення, у яких формуються дані здібності, навіть більше, ніж на значенні лінгвістичного компонента.

Комунікативна мовленнєва компетенція (КМК) особистості реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: сприймання, усвідомлення, відтворення (усне чи письмове). Кожен з цих типів діяльності може бути пов'язаний з текстами в усній або письмовій формах, або в обох.

Основою компетентності фахівця є компетентність діяльності, спілкування і саморозвитку. Під фаховою компетентністю розуміють готовність до виконання професійно спрямованої діяльності та спроможність суб'єкта діяльності до виконання повсякденних фахових обов'язків. Фахову компетентність можна розглядати як основний критерій відповідності суб'єкта вимогам сукупної праці. Сукупними показниками фахової компетенції є певний рівень знань, умінь та навичок фахової свідомості, а також індивідуально-психологічні особливості суб'єкта діяльності.

Знання – це усвідомлена інформація про зовнішнє оточення та внутрішній світ суб'єкта.

Уміння – психологічне утворення, що полягає в освоєнні суб'єктом певних способів виконання діяльності.

Навичка – доведений до автоматизму набір дій, набутих в результаті повторення.

Фахова свідомість розглядається як система спрямованих ставлень та оцінок внутрішнього і зовнішнього досвіду, перспективи, власних амбіцій, що визначають характер дій, місця та ролі у повсякденній та професійно спрямованій діяльності. Вагому роль при формуванні фахової свідомості відіграє така психологічна властивість суб'єкта, яка об'єднує в собі набір цінностей, мотивів, потреб, цілей та установку на їх досягнення.

Вивчаючи стан впровадження компетентнісного підходу в систему національної освіти, експерти зазначають, що зміст освіти сьогодні не достатньо відповідає потребам суспільства та ринку праці, не спрямований на набуття необхідних життєвих компетентностей.

Одним з шляхів оновлення змісту освіти та узгодження його з сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження. О. В. Овчарук розглядає питання формування ієрархії компетентностей, а саме, ключових, галузевих та предметних. Автор визначає такі рівні ієрархічної структури в системі компетентностей: ключові, загальногалузеві та предметні компетентності. Ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні компетентності) автор визначає як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурно-доцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуальні та соціальні проблеми. Загальногалузеві компетентності це такі, які формуються впродовж засвоєння змісту певної освітньої галузі. Предметні компетентності є складовою загальногалузевих компетентностей, яка стосується певного предмета. Автор також зазначає, що ключові компетентності включають соціальну компетентність, громадянську компетентність, навчальну компетентність, культурну та підприємницьку компетентність [100].

Розглянемо галузеві та предметні компетентності з точки зору формування іншомовної професійно спрямованої компетентності. Як зазначалося вище, компетентність є рівень досягнення компетенцій. У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти зазначається, що вивчення чи спілкування іноземною мовою включає в себе дії, що виконуються особами, які в ролі окремих індивідів розвивають ряд загальних та комунікативних мовленнєвих компетенцій. Сформовані компетенції використовуються в міру необхідності у різних контекстах залежно від умов та потреб для здійснення різних видів мовленнєвої діяльності, до яких належать мовленнєві процеси сприйняття, обробки та відтворення інформації, пов'язаної з певною професійною діяльністю [51].

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти визначають компетенції як суму знань, умінь та характерних рис, які дозволяють особистості виконувати певні дії.

Загальні компетенції – це ті, що не є специфічними для мовлення, але такі, що необхідні для будь-якого роду діяльності, у тому числі й мовленнєвої.

Комунікативні мовні компетенції – це такі, які забезпечують суб'єкту можливість діяти, застосовуючи специфічні лінгвістичні засоби [51].

Види мовленнєвої діяльності реалізуються в комунікативній мовленнєвій компетенції в специфічній сфері у вигляді сприйняття та відтворення певної інформації з метою виконання певної професійно спрямованої діяльності.

До загальних компетенцій відносять знання, вміння, життєвий досвід, здатність до навчання. Як зазначалося, професійно спрямована іншомовна компетентність залежить від комунікативної мовленнєвої компетенції в певній професійній сфері, тобто там, де відбувається виконання професійно спрямованої діяльності. Комунікативна мовленнєва компетенція реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності: сприйняття, обробка та відтворення інформації. Вона складається з лінгвістичного, соціолінгвістичного, прагматичного компонентів. Лінгвістичні компетенції включають лексику, фонологістичні та синтаксичні знання і вміння. Соціолінгвістичні компетенції відносяться до соціокультурних умов, в яких використовується мова. Прагматичні компетенції пов'язані з функціональним вживанням лінгвістичних засобів.

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти зазначено, що лінгвістична компетенція складається з лексичної компетенції, граматичної компетенції, семантичної компетенції, фонологічної компетенції, орфографічної компетенції, орфоепічної компетенції [51].

Враховуючи досвід поглибленого навчання іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах, а також власний досвід викладання [10, 51, 65, 73, 87, 92, 141, 149], визначено напрями набуття професійно спрямованих іншомовних компетенцій студентами технічних та економічних спеціальностей.

Лексична іншомовна компетенція передбачає наявність необхідних лексичних одиниць та граматичних навичок.

Напрями набуття лексичної іншомовної компетенції:

- оволодіння та використання фразеологічних виразів;
- оволодіння та використання спеціалізованої термінології, яка властива певній сфері науки чи техніки;
- оволодіння та використання розмовних виразів;

- оволодіння та застосування на практиці загальноповживаної лексики;
- оволодіння і використання широкого спектра лексичних та ідіоматичних одиниць;
- розуміння контекстуального значення лексичних одиниць.

Граматична іншомовна компетенція характеризується знаннями та вміннями користування іншомовними граматичними ресурсами мови.

Напрями набуття іншомовної граматичної компетенції:

- оволодіння та використання на практиці простих граматичних структур;
- оволодіння та використання на практиці граматичних структур повсякденного вжитку;
- оволодіння та використання на практиці граматичних структур, властивих певній сфері науки чи техніки.

Семантична іншомовна компетенція розглядає здатність фахівця усвідомлювати та контролювати організацію змістовної частини. Семантична іншомовна компетенція складається з лексичної та граматичної семантики.

Напрями набуття семантичної іншомовної компетенції:

- усвідомлення значення певної лексичної одиниці в певному контексті;
- усвідомлення зв'язку певної лексичної одиниці із загальним контекстом;
- усвідомлення внутрішньолексичних зв'язків, таких як синоніми; усвідомлення значень граматичних категорій (числа, відмінка, роду тощо), відношень (узгодження, керування тощо), класів (відмінювання дієслів, іменників, прикметників).

Фонологічна іншомовна компетенція включає знання та навички сприйняття та відтворення звуків.

Напрями набуття фонологічної іншомовної компетенції:

- сприйняття фонем та їх відтворення в певному контексті;
- сприйняття та відтворення фонетичного складу як окремих лексичних одиниць, так і цілого речення.

Орфографічна іншомовна компетенція – знання та навички сприймання символів, з яких складаються письмові тексти.

Напрями набуття орфографічної іншомовної компетенції:

- засвоєння та знання орфографічних норм і правил правопису.

Орфоепічна іншомовна компетенція – це вміння правильно озвучити інформацію, яка подана у написаному вигляді.

Напрями набуття орфоепічної іншомовної компетенції:

- усвідомлення та розуміння правил написання;
- засвоєння правильної вимови звуків;

- знання знаків транскрипції;

Соціолінгвістична іншомовна компетенція передбачає знання та вміння користування мовою з точки зору соціального аспекту.

Напрями набуття соціолінгвістичної іншомовної компетенції:

- знання та розуміння соціальних умовностей;
- вибір та вживання форм звертання, привітань;
- знання, розуміння та правильне вживання висловів народної мудрості.

Напрями набуття дискурсивної компетенції полягають в усвідомленні принципів, за якими висловлювання структуруються у зв'язні відрізки мовлення з урахуванням тематики, логічного оформлення.

Аналіз наукових праць, в яких розглядається проблема комунікативної компетентності, дозволяє зрозуміти комунікативну компетентність як здатність установлювати і підтримувати контакти з людьми. Для ефективної комунікації необхідним є набуття певної сукупності знань і вмінь, котрі забезпечують процес комунікації [60, 70, 100, 162]. Отже, формування іншомовної професійно спрямованої компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей полягає в набутті майбутніми фахівцями вмінь, знань та навичок з іноземної мови з точки зору розуміння сутності та соціальної значимості своєї професії, вмінні застосувати фахово спрямовану іноземну мову з метою виконання професійної діяльності.

Набуття іншомовної професійно спрямованої компетентності дозволить майбутньому фахівцеві виконувати різні види робіт з оригінальною літературою зі спеціальності, а саме: зрозуміти зміст, вміти отримати необхідну інформацію, перекласти або реферувати необхідний матеріал; мати навички діалогічного мовлення а також володіти зв'язним монологічним мовленням на рівні як самостійно підготовленого, так і непідготовленого висловлювання, зрозуміти діалогічне та монологічне мовлення в межах вивченого матеріалу; володіти навичками як усного, так і письмового перекладу з іноземної мови на рідну та навпаки; знати основи ведення ділової документації іноземною мовою, вести ділове листування, переговори тощо; володіти основними навичками двостороннього перекладу; використовувати словники та довідковий матеріал при перекладі; вміти стисло та точно висловлювати думки обома мовами; вміти використовувати засоби сучасних інформаційних технологій під час спілкування та передачі інформації.

Отже, можна зробити висновок про те, що професійно спрямована іншомовна компетентність фахівців технічних та економічних спеціальностей полягає у вмінні користуватися фахово спрямованою іноземною мовою у професійній діяльності.

Шановний читачу!

Умови придбання надрукованих примірників монографії наведені на сайті видавництва <http://publish.vntu.edu.ua/get/?isbn=978-966-641-316-4>

Уважаемый читатель!

Условия приобретения печатных экземпляров монографии приведены на сайте издательства <http://publish.vntu.edu.ua/get/?isbn=978-966-641-316-4>

Dear reader!

You may order this monograph at the Web page <http://publish.vntu.edu.ua/get/?isbn=978-966-641-316-4>

Наукове видання

**Клочко Віталій Іванович
Прадівлянний Микола Григорович**

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

Монографія

Редактор С. Малішевська

Оригінал-макет підготовлено М. Прадівлянним

Підписано до друку 10.07.2009
Формат 29,7×42¼ Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman
Друк різнографічний Ум. друк. арк. 10,06
Наклад 100 прим. Зам № 2009- 138

Вінницький національний технічний університет
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95
ВНТУ, ГНК, к. 114
Тел. (0432) 59-85-32

Віддруковано у вінницькому національному технічному університеті,
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95
ВНТУ, ГНК, к. 114
Тел (0432) 59-81-59